

PESNIK DRAGUTIN TADIJANOVIĆ

Po trubadurskem žvrgolenju v starem Dubrovniku in Dalmaciji, ilirskem navdušenem jecljanju, Šenoovi verzifikatorski spretnosti in Kranjčevićem širokem človeškem poletu se je hrvatska lirika kvantitativno, a tudi kvalitativno uveljavila zlasti v času moderne, ko je hkrati postala osrednja književna zvrst.

Taka tradicija je vzdrževala ugodno klimo za še bujnejši razcvet lirike med obema vojnama in za njeno še bolj častno vodilno vlogo v literaturi, čeprav sta se tudi drama in proza okrepili. Ustvarjanje Tina Ujevića, Antuna Branka Šimića, Miroslava Krleže, Gustava Krkleca, Dobriše Cesarića, Dragutina Tadijanovića z njihovimi specifičnimi lirskimi profili razodeva široko zanimanje za družbene in subjektivne teme, bogato in pisano niansiranje in visok vzpon lirskega izraza, tako da je lirika s tem ne samo prekosila ostale književne žanre, temveč se je z velikim ugledom uveljavila v svetovnih relacijah.

Ta lirika, ki ima še vrsto dobrih pesnikov, čeprav jih tu ne omenjamo, je srečno asimilirala nekatere drznejše izrazne spodbude ekspresionizma in včasih nadrealizma, vendar ni pasivno padla v naročje njenega vplivnega diktata, temveč so si posamezne pesniške individualnosti iskale, krčile in tudi našle lastno lirsko pot.

S te strani je Tadijanović eden izmed najizvirnejših lirskih ustvarjalcev in se je najbolj izognil raznim -izmom. Skoro zaman bi bilo iskati sledove drugih pisateljev v njegovih pesmih. Res je sicer, da je tudi sam pesnik izpovedal, kako se je kot mladenič ob Poevem članku *Filozofija kompozicije* učil pesniške zgradbe, vendar so pozneje spodbude drugih pesnikov ostale minimalne in jih je povsem prekrila močna pesniška Tadijanovićevo individualnost. Čeprav je bil deloma pesnik kmečkega okolja, se ne čutijo v njegovi liriki jeseninovski toni kot pri nekaterih prej omenjenih lirikih.

Njegova prva pesniška doživetja so v resnici povezana z vasjo. Konkretno z rojstno vasico Rastušje pri Brodu (1905), ki je z afirmacijo njegovega ustvarjanja postala najbolj poetična vas na Hrvatskem.

Razpon njegovih doživetij je v kmečkih motivih na prvi pogled skromen: oče, ki z muko orje, mati, ki dolgo tke v zimski noči, sestra, ki nosi mleko v mesto, težko bolni brat v bolnišnici, zaskrbljena babica, mikavna dekleta pod orehom, žitne pokrajine, radosti vinograda, sonce nad zorano zemljo, doživetja s tovariši v detinstvu, prve ljubezni in srečanje z nesimpatično učiteljico — kar je vse sugestivno izrazil v ciklusu *Dnevi detinstva*, trpeče trenutke pa v *Pesmih o lilijah*.

Ta vsakdanja motivika ni banalizirana z idilično folkloristiko niti s sentimentalnim aspektom meščanskih oči, temveč je prešla transponirana skozi lirsko delavnico pazljivega cizelatorja. Uspelo mu je izraziti subtilne občutke, zgoščeno lirsko vzdušje z deviško naivnostjo otroštva, s toplo pristnostjo, s tiho podtalno žalostjo in s tokovi svežega vaškega zraka, kjer pa se vendar od časa do časa javlja kakšna socialna ost.

V celotnem svojem delu, ki je izšlo pod karakterističnim naslovom *Praznik žetve* (1956), se pesnik ne omejuje tematsko na ožje področje, kar bi morda hotel povedati naslov članka Slobodana Novaka *Nekoliko žalostna in nekoliko tiho*

nasmeljana poezija Dragutina Tadijanovića, v katerem je sicer kritik izrekel veliko pohvalnih besed o pesniku. Tadijanović rad posega tudi v meščanske teme, ljubi morje, Dubrovnik (*Moj Dubrovnik*), Rab (*Intimna razstava risb z Raba*). Večkrat ga vidimo na lirskih sprehodih po Evropi. Lahko je izredno neposreden v doživetju ljubezenskega občutka (*Sanje budnega srca*). Včasih občuti žalostno osamljenost (*Pozni žanjec, Osamljenost*), včasih pa se mu misel ustavlja pred najbolj važnimi problemi življenja.

Resnica je sicer, da Tadijanović ni bojevit pesnik v smislu Silvija Strahimira Kranjčevića, za čigar afirmacijo je veliko storil, in da ne seka s temperamentno refleksijo gordijskih vozlov problematike. Vendar doživlja socialna nasprotja in tragiko človeštva. Izraža jo bolj emocionalno žalostno, včasih z ironičnim poudarkom, včasih pa ostro, kot v pesmi *Danes petintridesetega*, s protestom proti mračnim silam, ki so pripravljale novi pokol človeštva.

Socialne disonance in ponižanje človeka je zlasti občutil ta kmečki sin s prtljago revščine, ko je kot študent slavistike v Zagrebu videl na nasprotnem bregu družbe preobilje manjšine, njeno licemerno humanost, ravnodušnost do bede in izkoriščanje slabotnejših (*Oh kako so siromaki brez čuta, Vržem srce pod tuja stopala*).

Tadijanović ljubi človeka in naravo. Prav zaradi te ljubezni je boleče zaskrbljen za njegovo usodo, ki jo lahko povzroči zlo v svetu. Je pesnik emotivne humanosti, s katero prešinja ne samo motive o človeku, temveč tudi o živalih (odlična *Balada o zaklanih ovcah*) in o bilkah (*Tiho jokanje*). Boli ga zavest, da je človek krhka igrača v rokah smrti (*Mesečina*). Občuti tragiko človeka, ki ga čas omejuje, v nasprotju z večnostjo smrti (*Pesem o človeku in soncu*).

Ta humanizem ustvarja splošno vzdušje, ki daje posameznim besedam v kontekstu močan emocionalni žar. Hkrati s svobodnim ritmom, ki je spontan in melodiozen vodič doživetja, postavlja trdne osnove arhitektoniki pesmi. S te strani pa je Tadijanović zanesljiv ustvarjalec in eden najboljših graditeljev lirskega organizma. Ne pravijo zaman, da ne more napisati slabe pesmi. Zaradi tega je tudi razumljivo, da se posamezni kritiki in antologi odločijo vsak za drugo pesem, kadar gre za vprašanje, katera njegova pesem je najboljša. Tadijanović ima niz »najboljših pesmi!«¹ Zato je razumljivo, da počasi ustvarja in da so njegove pesmi iz zbirk *Lirika šestorice* (s petimi tovariši, Zagreb 1931), *Lirika* (1931), *Sunce nad oranicama* (1933), *Pepeo srca* (1936) in *Pjesme* (1951) lahko izšle vse v eni sami večji knjigi pod naslovom *Blagdan žetve* (1956).

Lepota njegove poezije je v izredno neposredni enostavnosti, v jasnosti doživetja, ki pa je vendar bogato asociacij. V sklopu svoje emotivne humanizacije ima zelo tenak občutek za afektivno plastično moč vsake besede in ji često zna najti novo, močnejše mesto, kot pa ga ima v običajnem vrstnem redu besed. Njegov atribut za samostalnikom izraža višjo emocionalno kvaliteto, kot če bi stal pred substantivom. S te srtni tudi zelo uspešno uporablja enjament, kar sta že pravilno opazila Goran Kovačić in Petar Guberina.

Z ustvarjalno fantazijo izbira motive, jih menja, dopolnjuje praktično sliko, znovič koncentrira motive in s tem močnejše stopnjuje efekte. Zna psihološko pripraviti situacijo, tako da potem doživetje konča z izredno metaforo ali da s kontrastom preide v ironijo, ki temeljito prevrednoti stanje. Njegove poante zelo afektivno presenečajo in izzivajo niz novih asociacij (*Tisoči mrtvih in jaz*). Je tenkočuten rezbar, ki z na oko nevidnimi sredstvi ustvarja plastično sliko

celote. Najsi bo kaka neopažena asonanca ali aliteracija ali pazljivo postavljanje ločil, kar mnogo vpliva na emotivnost pesmi, ali operiranje z različnimi tipi črk in nekaterimi zunanji grafičnimi oblikami, vse to navadno močno zviša celotno emocionalno plastično sugestivnost pesmi. Majhen spodrsljaj ali šablonsko branje često pritira vso pesem v prepad. Njegov izraz je pazljivo izbran, skop, kondenziran, brez nepotrebnih besed, često figurativen, ampak samo, če to terjata plastika doživetja. Rimo zelo redko uporablja, in sicer, kadar jo narekujejo posebni stilistični razlogi. Vnesel je v hrvatsko liriko veliko svežih ljudskih besed s simboliko nečesa prvič doživetega.

Razen lirskega ustvarjanja je pokazal Tadijanović veliko zanimanja za celotno problematiko književnosti. Zato je zdaj direktor Inštituta za književnost pri Jugoslovanski akademiji. Zelo je vesel, če najde kak rokopis starejšega pisatelja ali če priskrbi zapuščino pesnika inštitutu akademije. O Kranjčeviću in Matošu je odkril veliko novega, zaradi Vidričevih rokopisov pa je prihajal v Šentvid k pesnikovi sestri. Organiziral je nekaj izredno uspešnih, prav umetniških razstav pisateljev Kranjčevića, Matoša, Nazorja in Gorana Kovačiča. Uredil je tudi sobe teh književnikov v inštitutu.

Kot urednik pri Zori je začel izdajati zbirko Dela hrvatskih pisateljev, v kateri je izšlo mnogo izbranih del z obširnimi študijami o književniku, z bibliografijo, literaturo o predmetu, komentarjem in ilustrativnim materialom. Uredil je tudi zbrano delo prijatelja Gorana Kovačiča, ki mu je posvetil pesem *Goranov epitaf*, potem dela S. S. Kranjčevića, A. G. Matoša in vrste ostalih književnikov. Napisal je tudi veliko člankov o problematiki hrvatske književnosti.

To kvalitetno literarnozgodovinsko in uredniško delo je zelo koristno.

Tadijanovičeva lirika s svojo globoko humanostjo, izvirno enostavnostjo in jasnostjo, melodiozno svobodno ritmiko, kondenziranim izrazom, z močno emocionalno, plastično sugestivnostjo in skladno kompozicijsko arhitektoniko pesmi predstavlja izrazito in pomembno vrednoto hrvatske književnosti. Razen Tina Ujevića prav Tadijanović največ vpliva na sodobni mladi rod pesnikov. S pravico je ta lirika prodrla tudi v inozemstvo. Njegove pesmi so bile prevedene v angleščino, francoščino, italijanščino, nemščino, češčino, bolgarščino, slovaščino, romunščino in madžarščino, razen tega pa je pesnik Josip Velebit prevedel zbirko njegovih pesmi v esperanto z naslovom *Kanto al mio koro* (1956).

Emil Štampar

GLOSE IN KOMENTARJI

POST SCRIPTUM

Ko je v *Naših razgledih* izšel razgovor o Savinškovem portretirancu Izidorju Cankarju, je bilo samo poznavalcem dela Marje Boršnikove takoj očitno, da ne gre zgolj za slučajno diverzijo, marveč za določen sistem, ki se je razodeval in uveljavljal že v vsem, kar je avtorica svoj čas pisala o Ivanu Cankarju in Alojzu Gradniku. Vendar pa tega sistema ni bilo mogoče v celoti uganiti; še tako skrbna analiza avtoričinih izjav, značilnosti njenega pisanja